

KORXONA XARAJATLARINI KAMAYTIRISH ORQALI FOYDANI OSHIRISH STRATEGIYALARI

i.f.d Shermuxamedov B.U

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Ergashova Gulasal

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Ushbu tezis ishda korxona xarajatlarini kamaytirish orqali foydani oshirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Ishda mikroiqtisodiy tahlil asosida xarajatlarning turlari, ularni boshqarish usullari hamda foydani oshirishga xizmat qiluvchi strategiyalar ko'rib chiqilgan. Asosiy e'tibor ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish, ta'minot zanjirini samarali tashkil etish, ta'minot zanjirini samarali tashkil etish va avtomatlashtirish kabi yo'nalishlarga qaratilgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, xarajatlarni kamaytirish korxona rentabelligini oshirishda, raqobatbardoshligini kuchaytirishda va iqtisodiy barqarorlikni taa'minlashda muhim kasb ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: xarajatlar, foyda, strategiya, ishlab chiqarish samaradorligi, resurslardan oqilona foydalanish, tejankorlik, raqobatbardoshlik, korxona faoliyati, moliyaviy tahlil, energiya tejankorlik.

Аннотация. В данной работе рассматриваются основные пути повышения прибыли предприятия через эффективное управление и сокращение издержек. Цель исследования – выявить факторы, влияющие на себестоимость продукции, а также определить стратегии, позволяющие минимизировать затраты без ущерба для качества и производительности. Работа основана на принципах микроэкономики и демонстрирует, как грамотное использование ресурсов способствует росту прибыли компании.

Ключевые слова: издержки, прибыль, стратегия, производственная эффективность, рациональное использование ресурсов, экономия, конкурентоспособность, деятельность предприятия, финансовый анализ, энергосбережение.

Korxona xarajatlari va ularning turlari

Korxona xarajatlari-bu mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish jarayonida sarflanadigan barcha resurslar qiymatidir. Xarajatlar korxonaning ishlab chiqarish hajmi, texnologik darajasi, mehnat unumdorligi va boshqa omillarga bog'liq.

Mikroiqtisodiyotda xarajatlar odatda quyidagi turlarga bo'linadi:

Doimiy xarajatlar (FC)-ishlab chiqarish hajmidan qat'iy nazar o'zgaraydigan xarajatlar (ijara, ish haqi, amortizatsiya)

O'zgaruvchan xarajatlar (VC)-ishlab chiqarish hajmiga bog'liq holda o'zgaradigan xarajatlar (xomashyo, energiya, transport)

Jami xarajatlar (TC)-doimiy va o'zgaruvchan xarajatlarning yig'indisi:

$$TC=FC+VC$$

Korxonaning foydasi esa quyidagicha aniqlanadi:

$$Foyda = Tushum - Xarajatlar$$

Xarajatlarni kamaytirishning asosiy strategiyalari

Korxonalar xarajatlarni kamaytirish uchun turli strategiyalardan foydalanadilar. Quyida eng samarali usullar keltirilgan:

1. Ish jarayonlarini optimallashtirish

“Lean Production” va “Six Sigma” tizimlari ishlab chiqarish jarayonlaridagi isroflarni yo'qotish, nuqsonlarni kamaytirish va vaqtni tejashga qaratilgan. Masalan, ishlab chiqarishda ortiqcha saqlanayotgan xomashyoni kamaytirish yoki qayta ishlash jarayonlarini qisqartirish orqali xarajatlarni 15-25%gacha kamaytirish mumkin.

2. Inventarni boshqarish

“Just-In-Time”(JIT) va “EOQ” (Economic Order Quantity) tizimlari orqali xomashyo va tayyor mahsulot zahiralarini optimal darajada ushlab turish, ortqcha saqlash xarajatlari oldin oladi. EOQ formulasi quyidagicha ifodalanadi:

D-yillik talab,

S-bir marta buyurtma berish xarajati

H-saqlash xarajati

3. Energiya tejash

Korxona ishlab chiqarish jarayonida energiya tejamkor texnologiyalarni joriy qilsa (LED yoritgichlar, issiqlik qayta ishlash tizimi va boshqalar) elektr sarfi 20-30% gacha kamayadi. Bu esa uzoq muddatda katta moliyaviy tejam beradi.

4. Avtomatlashtirish va mehnat unumdorligi

Avtomatlashtirish texnologiyalar inson mehnatiga tayanishni kamaytiradi va bir birlik mahsulotga to'g'ri keladigan ish haqi xarajatlari kamaytiradi. Shu bilan birga, xodimlar malakasini oshirish ham ishlab chiqarish samaradorligini ko'taradi.

5. Logistika va ta'minot zanjirini optimallashtirish

Transport yo'nalishlarini qayta ko'rib chiqish, yetkazib beruvchilar bilan uzoq muddatli hamkorlik o'rnatish, birlashtirilgan buyurtma tizimini joriy etish orqali transport va yetkazib berish xarajatlari sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Foydani oshirish mexanizmlari

Xarajatlarni kamaytirish foydani oshirishning eng to'g'ridan-to'g'ri yo'lidir. Ammo foyda o'sishining boshqa mexanizmlari ham mavjud:

Narx siyosatini optimallashtirish - ishlab chiqarish tannarxi kamayganda mahsulot narxini pasaytirish orqali talabni oshirish.

Mahsulot sifati va raqobatbardoshligini oshirish - bu qo'shimcha xarajatlarsiz sotuv hajmini kengaytiradi.

Innovatsiyalarni joriy etish – yangi texnologiyalar yordamida mehnat unumdorligini oshirish.

Resurslardan samarali foydalanish – chiqindilarni qayta ishlash, energiya va xomashyoni tejash orqali xarajatlarni kamaytirish.

Amaliy misol sifatida, ayrim O'zbekiston korxonalari energiya tejamkor uskunalarga o'tish orqali elektr xarajatlarini 25% gacha qisqartirgan. Bu esa yillik foydani sezilarli darajada oshirgan.

O'zbekiston korxonalarida xarajatlarni kamaytirish tajribasi

So'nggi yillarda mamlakatimizda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan islohotlar olib borilmoqda.

Masalan, yirik sanoat korxonalari Lean tizimi, elektron hisobot, energiya nazorat tizimlarini joriy qilmoqda. Shuningdek, kichik biznes sub'yektlari mahalliy xomashyo va mehnat resurslaridan foydalanish orqali import xarajatlarini kamaytirishmoqda.

Bu jarayonlar mikroiqtisodiyot nuqtai nazaridan ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish orqali resurslardan oqilona foydalanish, rentabellik va foyda darajasini oshirish imkonini beradi.

№	Strategiya nomi	Mazmuni	Iqtisodiy samara
1	Ishlab chiqarishni avtomatlashtirish	Texnologiya va uskuna joriy etish orqali ishlab chiqarishni tezlashtirish	Mehnat xarajatlari kamayadi, mahsulot sifati oshadi
2	Logistika va ta'minotni optimallashtirish	Yetkazib beruvchilarni tanlash va transport xarajatlarini nazorat qilish	Xarajatlar 10–20% gacha qisqaradi
3	Energiya tejamkor texnologiyalar	Elektr va yoqilg'i sarfini kamaytirish	Energiya xarajatlari 25–30% gacha kamayadi
4	Xodimlar malakasini oshirish	Trening va motivatsiya tizimini joriy etish	Ish unumdorligi oshadi, nuqsonlar kamayadi

№	Strategiya nomi	Mazmuni	Iqtisodiy samara
5	Moliyaviy tahlil va nazorat	Xarajatlar bo'yicha hisobot va rejalashtirish	Barqarorlik va foyda hajmi oshadi

1-jadval. Xarajatlarni kamaytirish strategiyalari va ularning iqtisodiy samarasi

Korxona foydasini oshirish uchun xarajatlarni kamaytirish strategik yondashuvni talab qiladi. Xarajatlarni oqilona boshqarish natijasida korxona nafaqat iqtisodiy samaradorlikka, balki uzoq muddatli raqobatbardoshlikka ham erishadi.

Xulosa.

Xarajatlarni kamaytirish strategiyalari – korxona foydasini oshirishning asosiy omillaridan biridir.

To'g'ri tanlangan strategiyalar orqali korxona nafaqat o'z xarajatlarini kamaytiradi, balki raqobatbardoshlikni oshiradi, ishlab chiqarish hajmini kengaytiradi va foydani ko'paytiradi.

Mikroiqtisodiy nuqtai nazardan, xarajatlarni tahlil qilish, ularni boshqarish va optimallashtirish – har bir korxonaning barqaror rivojlanishi uchun zarur iqtisodiy shartdir.

Shunday ekan, har bir ishlab chiqaruvchi korxona **Lean, JIT, EOQ, avtomatlashtirish va energiya tejash** kabi zamonaviy yondashuvlarni o'z faoliyatiga tatbiq etishi, foydani oshirishning eng samarali yo'li hisoblanadi.

Foydalanilgan manbalar:

1. Mankiw N. G. *Principles of Microeconomics*. — Harvard University Press.
2. Porter M. E. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. — Free Press.
3. Investopedia: "Economic Order Quantity (EOQ)" maqolasi.
4. Six Sigma va Lean ishlab chiqarish bo'yicha amaliy tadqiqotlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi rasmiy hisobotlari (2024-yil).